

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРОФТЕХОСВІТИ
У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

**ЗБІРНИК ТЕКСТІВ
ДЛЯ ДИКТАНТІВ ТА ПЕРЕКАЗІВ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

***З ПРОФЕСІЙНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ
(ПРОФЕСІЇ ПОБУТУ)***

**Автор: Петровська І.О., викладач
української мови і літератури МПЛ**

2010 р.

ЗМІСТ

1.	Передмова	3
Тексти для диктантів		
2.	Художньо-виробничі майстерні	4
3.	Сучасні вишивки	5
4.	Рушнікова мелодія фарб	5
5.	Полтавські рушники	6
6.	Техніка вишивки	6-7
7.	Різноманітність орнаментів	7
8.	Духовний символ	7-8
9.	Зачіски вигадали чоловіки	8
10.	Творчість перукарів Стародавнього Риму	8-9
11.	Твоє здоров'є в твоїх руках	9
12.	Сонячна ягода	10
13.	Спогади про дитинство	10
14.	Святий вечір у рідній хаті	11
15.	Надзвичайно цінна культура	11
16.	Черешня	12
Тексти для переказів		
17.	Тканини	12
18.	Рушники	13
19.	Вбрання запорожців.	14-15
20.	Хто найкращий майстер на Землі.	16
21.	Розвиток перукарської справи	16-17
22.	Історія фарбування волосся	17-18
23.	Квіти для зачіски.	18-19
24.	Цілющі метали, овочі та фрукти	19-21
25.	Культура харчування	21
26.	Мамин хліб	22-23
27.	Великдень	24
28.	Калинові пломінці	25-26
29.	Дай, Боже, здоров'я корові!	26-27

ПЕРЕДМОВА

Цей навчальний посібник розрахований на викладачів української мови, які працюють в ПТНЗ в групах побутового обслуговування, та учнів.

Усі тексти різні за стилем та способом викладу матеріалу і мають професійне спрямування.

Кількість слів у текстах підібрано за вимогами програми, але, враховуючи змістову цілісність, окремі тексти мають децю більший обсяг. Викладач може скоротити текст відповідно до визначених норм.

Підібраний матеріал допоможе учням глибше познайомитися з майбутньою професією та поширити свій кругозір.

Укладач:

**Викладач української мови
та літератури
Петровська Інна Олегівна**

Тексти для диктантів

Художньо – виробничі майстерні

Могутня хвиля відродження української культури, розвитку різних видів мистецтва, у тому числі й вишивання, розпочалася на рубежі XVI-XVII ст..

З другої половини XVIII до середини XIX ст. майже в усіх поміщицьких господарствах та при монастирях існували майстерні художньої вишивки. Їх вироби використовувалися не лише для власних потреб, а й частково йшли на продаж.

З другої половини XIX ст. мистецтво вишивки поступово виходить за межі хатнього ремесла й набирає форм кустарного промислу. З'являються артіль та перші кооперативні об'єднання вишивальниць. Подекуди цілі села починають жити цим промислом.

Нині в Україні працює багато художньо – виробничих майстерень, що об'єднують майстрів, спрямовують їхню творчу діяльність на створення високих зразків народного мистецтва, залучаючи їх тим самим і до відродження, на жаль, подекуди забутих народних традицій і звичаїв. Найвідомішими є майстерні в таких селах: Решетилівці на Полтавщині, Дегтярівці на Чернігівщині, Глинки і Кути на Івано-Франківщині, а також у містах Києві, Львові, Вінниці, Чернігові, Полтаві, Черкасах, Ніжині, Богуславі та ін. Центри народної вишивки – це справжні осередки майстерності, художнього смаку, національної самобутньої культури і духовності. (з книги *“Технологія вишивки”*) (150 слів)

Що сьогодні супермодно – визначити важко. Приміром, для класичних костюмів нині є характерним сміливе поєднання тканин, різноманітні комбінації з яскравими, що “рвуть” очі, блузками, топами та спортивними аксесуарами. Недарма ж деякі фахівці зауважують, що з'явився новий міський стиль, якому властива гармонія контрастів.

Приміром, пані в костюмі спортивного стилю, пошитому з м'якої, тонкої вовняної тканини, вважає ультрамодним доповненням кросівки. А власниця стриманого костюма кольору “антрацит” доповнює його яскраво-рожевим гольфом. Завойовують своє місце під сонцем дволикі вироби. Так, ніжна органза та грубуватий твід можуть укласти ефектну угоду, поєднавшись у двошаровій тканині. Так само, як про “внутрішнє життя” тканини, котра з однієї сторони бордова, а з іншої цегляно-червона, можна дізнатися лише по деталях виробу: відворотах на рукавах, лацканах.

В останніх колекціях одягу модельєри використовують різного виду тканини в смужку. І пропонують пошити із них ні одну річ, а створити ансамбль, у якому б речі могли замінити, доповнювати одна одну, примушували б заграти по-новому одяг, котрий ви носили кілька сезонів.

Отож, створіть свій власний стиль, у якому гармонія контрастів – форми й кольору. Створіть свій екстраклас. (з журн. *“Жінка”*) (154 слова)

Сучасні вишивки

Орнаментальні мотиви сучасних українських вишивок сягають своїм корінням у далеку минувшину, відображають місцеву флору й фауну, а також дають простір фантазії вишивальниці. У давнину основні орнаментальні мотиви були пов'язані з символами різних стародавніх культур. Глибока образно-символічна змістовність і неповторність орнаментів гаптування характерна для давньоруського мистецтва. “Вишивка в одязі давньоруських людей, крім декоративної, несла заклинальну, символічну функцію. Вишитий узор набував магічної сили. Він розміщувався навколо шиї, на передпліччях рукавів, що було вшануванням роботящих рук”.

Поряд з різними амулетами й оберегами, що виготовлялися з дерева, глини, каменю і тканини, убезпечували життя людини і вишивки. З давніх-давен і рушники, і вишивані чоловічі й жіночі сорочки називали оберегами. Вишитий рушник брали в дорогу, щоб вона була щасливою; на полювання, сподіваючись на успіх; його вішали в хатах, вірячи, що лихо-біда обмине.

Зображення на вишиванках сонця, зірок, півмісяця – то наші символи, бо ж і всі наші великі свята – це свята небесних світил. Сонце, місяць і вранішня зоря – усе це відображено в старих колядках: “дружина, як сонце”, “чоловік, як місяць”, “діти, як ясні зірочки”. І слово “узор” – від давньоукраїнського “узоріч”, що означає світло зорі з висоти. (з книги “Технологія вишивки”) (165 слів)

Рушнікова мелодія фарб

Та й справді – на наших рушниках багато червоного кольору Як і все народне мистецтво – наш фольклор і декор наших рушників перейняті з діда-прадіда волелюбним характером. Він виявляється перш за все в тому, що колорит нашого рушника та щирий орнамент, його високомистецькі споріднення тонів і кольорів тішать людину, цілюще впливають на її емоції, який часто переплітається з чорним, символ журби – поряд із символом радості. Але чорний колір завжди підпорядкований червоному, і його завжди менше. Коли ж ми бачимо безліч рушників, декорованих лише червоними нитками, то годі знайти рушника, щоб був вишитий лише чорним. Розумне і високомистецьке поєднання багатокольорового декору, як це ми бачимо на зразках подільських, справляє враження.

Коли б перенести рушникову мелодію фарб і форм орнаменту на музику, то це була б та сама наша відома всьому світові чарівна пісня. Для багатьох, на жаль, та рушнікова пісня – ще за сімома печатями. Тож наш обов'язок дослідити, розшифрувати її, “закодовану” нитками, та покласти на музику сьогоденних почувань нашого народу. (І. Гончар) (162 слова)

Полтавські рушники

Українські рушники — це дійсно наші думи, безмежні пісні, заспівані розмаїтими засобами ткання, вишивання, вибійки та малярства. Та якщо нашій пісні пощастило деякою мірою в тому, що її збирали і досліджували видатні вчені, патріоти-ентузіасти, починаючи з кінця XVIII століття, рушникові так не пощастило. Доля рушника була набагато гірша, коли не зовсім сумна. Дослідженням і збиранням рушників ніхто по-справжньому, по-науковому не займався, якщо не зважати на деякі епізодичні статті з цього приводу та невеличкі збірки рушників ентузіастів-любителів і вчених-етнографів - знавців народного мистецтва, таких, як Яворницький, Щербаківський, Біляшівський. Для нашої національної культури та її розвитку це велика втрата, бо зараз, якби ми і захотіли зібрати з усієї України справжні самотутні рушники і дослідити їх, то це нам здебільшого вже не вдалося б, бо багато зразків зникло з побуту, а багато переродилося і втратило свій самотутній характер.

Типовий орнамент полтавського рушника - це стилізовані казкові квітки у вигляді вазончика - дерева життя, на якому можна пізнати всю найхарактернішу рослинність України, оспівану та опоетизовану в усній народній творчості. Тут ви бачите соняшник і калину, виноград і рожу, тюльпан і гвоздику, барвінок і дубовий листок, жолуді і суниці, вишню і вербичку. Крім основного деревця-вазона, що є центральним і головним декоративним елементом полтавського рушника, є ще окремі галузки, підпорядковані основному елементові. Ними декорували низ та краї рушника, а то й усе поле. Серед квіток часто вишивалися пташки - півник чи зозуля, голубка, сорока чи якийсь казковий птах.

Рідше на узорах можна побачити постаті людей, а ще рідше - тварин. Чим давніші рушники, тим скромніше були вони вишиті і при тім лиш по краях.

(З кн. «Наука і культура. Україна».) (222 слова)

Техніка вишивки

Вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів мають різноманітні вишивальні шви, так звані “техніки”, яких в Україні відомо близько сотні. Окремі вишивальні шви характерні тільки для цілком визначених етнографічних районів України.

Походження назв технік української вишивки різне. Такі назви, як виколювання, вирізування, відповідають манері виконання, переміточний шов, рушниковий – визначається характером виробу, що його саме виготовляє майстриня. Чимало назв пов’язано з географічною назвою місцевості, де була створена, розвивалась і вдосконалювалась та чи інша техніка (наприклад, “городоцький” шов, “старокиївський” шов, “славна яворівна” та інші). Схожість з окремими предметами, явищами, символами також впливала на утворення назви: “гречечка”, “овсяночка”, “зірочка”, “солов’їні вічка”, “курячий брід”.

Ніжно й ласкаво називали майстрині різні техніки виконання узорів: “барвінок”, “хмелик”, “баранячі ріжки”, “кучерики”, “кудрявці”, “зозулька”, “гребінчики”, та інші. А в орнаментах подільських вишивок, до речі, теж використовується мотив “кривульки”, відомий ще з часів трипільської культури.

Орнаменти, створені поколіннями українських вишивальниць, їхні оригінальні назви свідчать про поетичну думку народу, його спостережливість, кмітливість, а також про прагнення зберегти красу й примножити її.

На початку ХХ ст. названі вище техніки витісняє шов хрестик. Це, безумовно, менш складна техніка, адже узор, виконаний хрестиком, нерідко виглядають не так витончено, ніж, наприклад, зволіканням або низзю. Проте окремі вишивальниці досягають у техніці хрестик значної майстерності. (з книги *“Технологія вишивки”*) (193 слова)

Різноманітність орнаментів

Як відомо, в основу *рослинного орнаменту* покладено прагнення народу перенести у вишивку красу природи. В українській вишивці часто використовуються такі мотиви, як “виноград”, “хміль”, “барвінок”, “дубове листя”. Деякі з них і нині відображають стародавні символічні уявлення народу. Так, мотив “ барвінку” є символом невмирущості.

До рослинних орнаментальних мотивів належать також “сосонки”, “хвощ” та “перерви”, що набули поширення в південних і західних районах Поділля. Відомий узор “рожі” – це перехід від геометричного до рослинного орнаменту. Іноді він нагадує зображення сонця та сонячних променів.

У вишивках *зооморфних* (тваринних) *орнаментів* зображуються: тварини – кінь, кіт, заєць; птахи – голуб, сова, півень, зозуля; комахи – метелик, жук; риби та інше. У багатьох випадках зооморфні орнаменти є своєрідним, властивим саме цій вишивальниці, зображенням, в якому відбивається її індивідуальне бачення узору.

Вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів мають різноманітні вишивальні шви, так звані “техніки”, яких в Україні відомо близько сотні. Окремі вишивальні шви характерні тільки для цілком визначених етнографічних районів України.

Чи не найяскравішим втіленням багатого і різноманітного мистецтва народної вишивки є біла вишивана сорочка – невід’ємна складова частина народного вбрання як жіночого, так і чоловічого. Вишивана сорочка була характерною ознакою кожного регіону України. Порівняно легко відрізнити полтавську сорочку від подільської, гуцульську від поліської. Цьому допомагають орнамент, техніка виконання та гама кольорів. (з книги *“Технологія вишивки”*)(204 слова)

Духовний символ

У невичерпній скарбниці духовної культури нашого народу є особлива, винятково важлива її частина – вишивка. З нею пов’язана вся багатовікова історія українського народу, його творчі пошуки, радість і горе, його перемоги і поразки, сподівання на майбутнє.

Вишиванка – це духовний символ українського народу, рідного краю, батьківської оселі, тепла материнських рук.

Вишивка – поширений вид декоративного й ужиткового мистецтва, в якому узор та зображення виконуються вручну або машинним способом на

різних тканинах, шкірі, повсті та інших матеріалах льняними, бавовняними, шовковими, вовняними нитками, а також бісером, коштовним камінням тощо.

Хоч перші згадки про вишивку зустрічаються у давньогрецьких істориків, мабуть, ніколи не зможемо довідатися, хто і коли вперше втілював у вишивці красу природи, свої почуття, любов до рідної землі. Однією з причин цього є те, що тканина недовговічна, і наука позбавлена можливості точно визначити час виникнення цього виду мистецтва, тому ми змушені приймати на віру здогади і припущення дослідників.

Дані археологічних розкопок, свідчення літописів і нотатки мандрівників минулого дають змогу вважати, що початок мистецтва вишивання на території, яку займає сучасна Україна, сягає у глибину віків. Його розвиток триває з незапам'ятних часів і до наших днів. Він ніколи не переривався, оскільки вічною є духовність народу, його творчість, прагнення до найвищих вершин прекрасного. (з кн. *“Технологія вишивки”*) (173 слова)

Зачіски вигадали чоловіки

Твори літератури і мистецтва розповідають нам про те, що ще за часів рабовласницького суспільства з'явилися перші професійні перукарі з рабів. У Стародавній Греції їх називали “каламістрами” – від назви стержня для укладки волосся. До перукарських робіт ставили високі вимоги, бо зачіски були доступні лише багатим вельможам.

У середньовічних містах з розвитком ремесла перукарями ставали лазники, пізніше цирульники.

Під час хрестових походів з'явилася нова професія – “польовий перукар”. На темних вузьких вуличках середньовікових міст вишикувались лавки цирульників.

Епоха Відродження принесла розквіт не лише усіх видів мистецтва, науки, а й перукарської справи. Твори живопису, скульптури дають нам змогу детально ознайомитися з чоловічими і жіночими зачісками того часу. Вони вражають вишуканістю і досконалістю.

У часи правління Марії Медичі наймоднішою жіночою зачіскою була “ракета”. Вона робилася з укладеного конусом волосся. Також носили зачіски з каркасами, які надавали різноманітних форм: груші, яблука, іноді навіть серця.

Особливого розвитку перукарська справа набула в 17-18 століттях у Франції. При королівському дворі було створено спеціальну Академію перукарського мистецтва. Перукарі прирівнювались до художників і одержували за свою роботу великі гроші. (з газети *“Освіта України”*) (180 слів)

Творчість перукарів Стародавнього Риму

Портретні, скульптурні зображення, посмертні маски дають уявлення про людей, які жили у Стародавньому Римі. В житті та культурі давніх римлян велике значення мали культ тіла і перукарське мистецтво. Дуже багато з перукарського мистецтва римляни запозичили у давніх греків. Характер зачісок був сформований ще в республіканський період. Їхня форма залежала від

соціального статусу, місця в суспільстві, добробуту власника. Перукарі робили суттєвий внесок у розвиток нових напрямів моди, але при цьому великого авторитету в суспільстві мати не могли.

Спеціальні раби – “тонсорес” та “кіпасіс” – виконували зачіски гарячою завивкою, робили і “мокру” холодну укладку, стригли особливими серпоподібними бритвами. Кожен виконував свою операцію. У Стародавньому Римі винайшли спеціальний валик для підтримування пасом у жіночих зачісках над чолом – “падус”.

Жіночі зачіски створювали з довгого волосся. Коли до Риму були привезені рабині-блондинки, римлянки почали освітлювати волосся. Самі засоби для освітлення залишилися секретом. Але ми можемо здогадатися, що для цього використовували препарати, до складу яких входили сірка та мідь.

Пізніше у чоловіків стає популярною коротка зачіска та щільно вибрите обличчя, так як довге волосся і бороди заважали їм у битвах.

Серед ювелірних виробів великого поширення зазнали браслети з емалі та золота. Бідніші римляни носили прикраси, виготовлені з дерева, ріг тварин.

(з кн. “Історія перукарської справи”) (174 слова)

Твоє здоров'я в твоїх руках

Людина кінця ХХ століття особлива, бо живе в поганих екологічних умовах, дихає забрудненим повітрям, п'є нечисту воду, ще й привчилася зловживати медикаментами хімічного походження.

Із довілля людина одержує кисень, воду та необхідні для життя поживні речовини. Тому зрозуміло, що здоров'я людини, здорове довголіття значною мірою залежить від харчування.

Харчування – це вічна проблема людини. Важливо дотримуватися сократівського афоризму: “Ми живемо не для того, щоб їсти, а їмо для того, щоб жити”.

Якщо говоримо про культуру харчування, то це означає не тільки чистий стіл з виделкою та ножом, білосніжною скатертиною, але й вміння користуватися і раціональним, збалансованим, адекватним харчуванням. Основна мета дотримуватися правил харчування не проста: забезпечити ріст і розвиток дитячого організму, працездатність, самопочуття, довголіття.

Проте більшість людей ставляться до раціонального харчування, як і до здоров'я в цілому, зневажливо. На жаль, сучасна людина далека від культури харчування, вона погано знає суть харчування та ті речовини, з яких складається їжа.

Якщо проаналізувати ставлення різної категорії людей до характеру їжі, то можна виділити вегетаріанців, сироїдів, м'ясоїдів.

Дехто звертає увагу на якісь певні продукти, категорично відкидає інші. Проте, дотримуючись доступних та дієвих порад у поєднанні з активним способом життя, не відриваючись від ласкавої Матері-Природи, можна на багато років зберегти своє повноцінне здоров'я та активне довголіття. *(за О. Ганич)*

(172 слова)

Сонячна ягода

Найкраща ягідна культура – виноград. На Близькому Сході і в Стародавній Греції вона вважалася священною. Чимало античних міфів присвячено покровителю рослинних сил природи, богу виноградарства Діонісу, який нібито обійшов усі землі, даруючи людям живлющу лозу. Його на стародавніх статуях зображували струнким юнаком, прикрашеним вінком з виноградної лози, з чашею і гроном сонячних ягід у руках.

Здавна культивується виноград і в Україні. Як свідчать літописи, першими спробували закласти виноградники в Києві монахи Києво-Печерської лаври. Було це ще в 11 столітті.

Чим же приваблюють людей сонячні ягоди, в яких ніби поєдналися енергія всемогутнього світила й життєдайні соки землі? Передусім своїми цінними харчовими і лікувальними властивостями. Виноград містить легкозасвоювані цукри, кислоти і мінеральні речовини, з яких особливо слід виділити глюкозу... Крім того, з нього одержують такі висококалорійні продукти, як ізюм і кишмиш. Ягоди поліпшують обмін речовин, вони корисні при виснаженні організму, а також при серцево-судинних захворюваннях, недокрів'ї, хворобах печінки. (*З журналу*) (130 слів)

Спогади про дитинство

Тікаючи від дідового реву, одного разу стрибнув я з-під порічок прямо в тютюн. Тютюн був високий і густий-прегустий. Він саме цвів великими золотими гронами, як у попа на ризах, а над ризами носилися бджоли – видимо-невидимо. Велике тютюнове листя зразу обплутало мене. Я упав в зелену гущавину й поліз попід листям просто до огірків.

В огірка теж були бджоли. Вони порались коло цвіту і так прудко літали до соняшника, до маку й додому, і так їм було ніколи, що, скільки я не намагався, як не дражнив їх, так ні одна чомусь мене й не вкусила. А бджоляче жало хоч і болить, зате вже коли почнеш плакати, дід уже чи мати дають зразу мідну копійку, яку треба прикладати до болючого місця. Тоді біль швидко проходив.

Погулявши коло бджіл і наївшись огіркових пуп'янків, натрапив я на моркву. Більш за все чомусь любив я моркву. Вона росла в нас рівними кучерявими рядочками скрізь поміж огірків. Я оглянувся, чи не дивиться хто. Ніхто не дививсь. Навколо тільки дрімучий тютюн, мак та кукурудзяні тополі й соняшники. Чисте полуденне небо, і тихо-тихо, немовби все заснуло. Одні тільки бджоли гудуть та десь з-за тютюну, від погребні, доносивсь дідів рик. Тут ми з Піратом і кинулись до моркви. Вириваю одну – мала. Гичка велика, а сама морквина дрібненька, біла і зовсім не солодка. Я за другу – ще тонша. Третю – тонка. А моркви захотілось, аж тремчу весь! Перебрав я цілий ряд, та так і не знайшов ні одної. Оглянувся – що робить? Тоді я посадив усю моркву назад, хай, думаю, dorостає, а сам подався далі шукати смачного. (*за О.Довженком*)

(219 слів)

Святий вечір у рідній хаті

З давніх-давен в Україні величальним словом і магичною дією створювали у цей день образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі.

Ще вдосвіта господиня розпалювала піч дванадцятьма полінами і заходжувалася готувати дванадцять свят-вечірніх страв. Наставляла узвар, варила горох, квасолу, смажила капусту, рибу, ліпила вареники, готувала бараболю, гриби, кашу гречану з конопляним молоком, голубці з пшоном, коржі з маком та кутю з товченої пшениці.

Доки господиня поралася біля печі, господар уважно оглядав господарство. Усе живе і мертве повинно зустріти Свят-вечір на своєму місці: ніщо не може бути поза домом, у чужих руках – позичене чи десь забуте.

Сім'я теж повинна бути вдома. Боже сохрани, казали люди, десь заночувати в цю ніч, цілий рік будеш блукати по світу, боронь Боже і сваритися в цей день.

Свята вечеря – це спільна вечеря всього роду. Господар запрошував усіх родичів – навіть мертвих і тих, що пропали безвісти. Спочатку молились за душі померлих, а потім за себе.

Господиня брала з рук господаря кутю, ставила її на стіл, і родина вечеряла. Розпочиналися забави. Малі діти тішились ялинкою, залазили під стіл і там “квоктали” – щоб квочки сідали. За це мати кидала їм у солому горішки, цукерки та дрібні гроші. (за *Р. Кобальчинською*) (192 слова)

Надзвичайно цінна культура

Картопля – найважливіша овочева культура. Вона є одним із основних джерел вітамінів, і передусім вітаміну С. Особливо багаті на нього свіжозібрані бульби; після двомісячного зберігання кількість вітаміну зменшується майже вдвічі. Бульби картоплі містять крохмаль, цукор, білок, мінеральні солі, тому її називають другим хлібом. За умов тривалого зберігання та при промерзанні частина крохмалю розкладається на цукри, і картопля набуває неприємного солодкуватого смаку. При зберіганні на світлі бульби зеленіють, у них утворюється отруйна речовина – соланін.

Батьківщина картоплі – Південна Америка; там і нині вона росте у дикому стані. Стародавні індіанці культивували картоплю близько чотирнадцяти тисяч років тому. В 16 столітті її завезли в Італію іспанці, звідти вона поширилась по різних країнах. У Росію картоплю завіз Петро I у першій половині 18 століття.

Картопля – цінний продукт харчування. Тепер у всі пори року вона на нашому столі як продукт номер один. Сотні смачних і поживних страв можна приготувати з цього розповсюдженого і незамінного коренеплоду. Бульба корисна і смачна в будь-якому вигляді: її варять і печуть у шкірці (мундирі), або очищеною смажать, або готують різноманітні перші, другі та солодкі страви.

Широке застосування має картопля в сільському господарстві: протягом цілого року є цінним кормом для худоби, птиці, свиней. З бульб картоплі виготовляють крохмаль, спирт, молочну кислоту, ацетон. (за *В.Кравцем*)

(200 слів)

Черешня

Навесні, коли черешні вкриваються білим цвітом і повітря напоєне незвичайним ароматом, здається, наче погосподарював у садку справжній чарівник...

Та одквітували дерева, зронили свій білий цвіт, і незабаром вже радують усіх, особливо дітвору, смачними яскраво-червоними, жовтими плодами.

Черешня, як і яблуна, і груша, полюбилася нашим предкам з давніх-давен. Вони культивували її десь уже з X століття...

Ягоди черешні досягають швидше за плоди сливи, вишні, абрикоса та інші. Вже у травні вони з'являються на вітах дерев: рожеві, жовті й навіть білі, червоні. Останні дуже схожі на вишні. І схожість ця не випадкова. Адже вони родичі. Черешня – один із 150 видів вишні. Недарма у багатьох країнах її називають солодкою вишнею. (*З книги “Скарбниця Деметри”*) (110 слів)

ТЕКСТИ ДЛЯ ПЕРЕКАЗІВ

Тканини

Поруч з обробкою хутра в Україні вже з давніх-давен люди вміли виробляти тканини з льону, коноплі та з овечої вовни. Всі ці тканини вироблялися кустарним, чи, краще сказати, домашнім способом.

Льон – це одна з найкращих культурних рослин, яка плекалася на наших землях ще в період дохристиянської доби. Конопля була запозичена нашими предками від іранців, але теж дуже давно, бо насіння коноплі було знайдено в Могилах, які датувалися періодом поганських часів. Обидві ці рослини згадуються в церковних постановах Ярослава Мудрого.

Овеча вовна та вовняні тканини згадуються уже з 9-го століття. Крім того, залишки вовняних тканин, як і тканин з льону, часто знаходять археологи, розкопуючи могили стародавніх слов'янських поховань на території нашої батьківщини.

З чужинецьких, привізних тканин найпоширеніший по всій Україні був шовк, що в старих літературних пам'ятках називається паволокою. Одночасно з шовком на Україні було багато привезеної з чужинецьких країн важкої золотої парчі, а також і оксамиту. Отже, населення княжої та гетьманської України широко користувалося дорогоцінним матеріалом для свого одягу.

В кінці 18-го століття, коли російська цариця Катерина II скасувала Гетьманщину, зруйнувала Запорізьку Січ та закріпустила осиротілих селян, населення України збідніло. Тоді вже тільки шляхта та невеличка частина міщан могли купувати дорогоцінні експортні тканини. Переважна більшість українського населення, тобто селяни, все менше і менше вживали для свого одягу шовк, оксамит і парчу. Тканини власного виробу стали майже єдиним матеріалом для вжитку українських селян. Але і тканини власного виробу з льону, коноплі та вовни були досить високої якості.

Що ж до українського селянського полотна, а особливо полотна з льону, то його ще й тепер залюбки вживають для чоловічих сорочок та жіночих суконь не тільки в Україні, а й за кордоном.

Тепер уже в Україні, як і скрізь по всьому світі, побудовані нові текстильні фабрики з наймодернішим ткацьким устаткуванням, але тканини домашнього селянського виробу ще довго будуть існувати по наших мальовничих селах та хуторах як одна з найулюбленіших галузей народного промислу. (*за О.Воропаєм*) (273 слова)

Завдання:

Написати докладний переказ тексту, доповнивши його розповіддю про відомі вам народні промисли, які є у нашій місцевості.

Рушники

Сьогодні, як і сотні років тому, не старіє стародавнє мистецтво тканих і вишиваних рушників – традиційної окраси українського народного житла. Розвішані у світлиці по стінах і над портретами, картинами, вони надають їй охайності, святковості та затишку.

Орнаментальний рушник – неодмінний атрибут багатьох народних обрядів і звичаїв. Його використовують на родинях, хрестинах, весіллі, при зустрічі дорогих гостей хлібом – сіллю та інших визначних святкових подіях.

Він (рушник) побутує в кожній родині всюди і скрізь як ужиткова річ. Без нього ніхто не обходиться. Рушником витирають руки, тіло, з ним ходять до корови, пораються в кухні тощо, він завжди був при руці. За кількістю рушників деякою мірою визначають рівень побутової культури народу. Як ритуальну річ його використовували в усіх обрядах чи ритуалах від народження людини до її смерті: на родинях, на хрестинах, на весіллях, під час зустрічі, проводжаючи в дорогу, навіть труну в могилу спускають на рушниках.

Особливо знаменну роль, навіть законодавчу, відігравав рушник на весіллі, бо саме слово заручини пішло від слова рушник. Як молодий чи молода, князь і княгиня, ставали на рушник, це був закон.

І третя функція рушника – мистецько-декоративна: ними оздоблюють хати-світлиці. Не було та й зараз нема хат на Україні, особливо по селах, де б не було рушників на стінах, картинах, образах. Рушники надають хаті національного характеру, святковості, поетичності, урочистості.

(*з кн. “Технологія вишивки”*) (186 слів)

Питання для бесіди

1. До якого стилю належить текст?
2. Які функції виконує рушник?
3. Чи вишивали рушники ваші бабусі?
4. Чи ваша родина використовує вишитий рушник?

Завдання

Скласти план тексту. Написати детальний переказ.

Вбрання запорожців

Ходили запорожці добре, одягалися і розкішно й гарно. Голови вони голили; поголять та ще й милом намажуть, щоб, бач, волосся краще росло; саму лише чуприну (від слова “чуб”, а “чуб” від перського “чоб” – китиця, пучок) залишали на голові, завдовжки, мабуть з аршин, чорну та кучеряву. Заткне її, закрутить разів зо два чи зо три за ліве вухо, та й повісить... Бороди також голили, лише вуса залишали й ростили їх довгими-предовгими. Оце як зафарбить їх, як начорнить, та як розчеше гребнем, то хоч і старий буде козак, а такий вийде козарлюга, що тільки хить-хить! Страшенно довгі вуса відрощували!..

А одяг був у них на дроті, на ваті, на шовкових шнурках та на гудзиках, з тонкого сукна різних кольорів: той одягне голубий, той зелений, той червоний, хто якого забажає... На голову одягали високу гостру шапку зі смушковою околицею заввишки в чверть, з сукняним червоним та зеленим дном, заввишки в півтори чверті, на ваті із золотими перехрестями, срібною китицею на самому вершку... Перш ніж одягнути на себе шапку, козак замотував свою чуприну за вухо й потім уже одягав шапку; як одягнув шапку, то вже й козак – це найперший і найголовніший одяг козака. Тоді вже одягає черкеску, завдовжки по коліна, кольорову, з травами, візерунками й розводами, з гудзиками на шовкових шнурках, з двома зборами позаду, з двома гачками для пістолетів на боках...

От як надягнув запорожець червону черкеску, оперезався поясом, начепив на себе кинджал, прилаштував шаблю, тоді він одягає каптан або жупан. Це вже одяг просторий і довгий, майже по кісточки, з широкими рукавами...

От який був у них одяг! Такий одяг, що він і сорочки не продасть за сто карбованців, як іде вулицею, то ніби весь сяє зірками чи квітками. До цього широкого й просторого одягу личили шаровари сукняні, панкові, шкіряні, з кишнями з обох боків, облямовані золотими позументами, різнокольорові, але переважно сині... Під шаровари взували сап'янові чоботи, жовті, зелені, червоні, із золотими, срібними й мідними підківками...

Бувало, щороку приїжджали запорожці у Смілу на ярмарок, чоловік по дванадцять, по тринадцять. Вивдягані такі... Золото й срібло! Шапка на запорожцеві оксамитна, червона з кутами, а околиця завширшки зо три пальці, сіра чи чорна. Знизу в нього жупан з найдорожчого червоного сукна, горить, як вогонь, просто очі сліпить, а зверху черкеска з вильотами, або синя, або голуба; штани сукняні сині, широкі – так і висять майже над носками чобіт; чоботи червоні; на ладунці золото чи срібло; навіть перев'язь у позолоті, а шабля при боці вся в золоті – так і сяє. Йде і землі не торкається. А як сядуть на коней, проїдуть по ярмарку, то мов іскри виблискують. Кине, бувало, запорожець шапку вгору й не дасть упасти: підлетить на коні і схопить. А хто не схопить, той за свій рахунок частує товаришів. А вже яка хоробрість! Бувало, йде запорожець, дивишся, ну, їй богу землі не торкається! *(За Д. Яворницьким.)* (467 слів.)

Питання для бесіди

1. У якому стилі описує автор запорожців?
2. Яка мета розповіді автора?
3. Які види речень за метою висловлювання вжито в тексті? Яку вони виконують роль?
4. Придумайте заголовок, що виражав би основну думку тексту.
5. До якого типу мовлення належить текст?
6. Чим вражали сучасників чуб та вуса запорожців?
7. Що було найпершим і найголовнішим одягом козака?
8. Який одяг, окрім шапки, носили запорозькі козаки?
9. Чим відрізнялося святкове вбрання запорожців?
10. Які риси характеру козаків приваблюють Дмитра Яворницького?

Попередні вправи

1. Відшукати архаїзми, історизми, пояснити їх значення, використавши поданий матеріал:
аршин – давня східнослов'янська міра довжини, дорівнює 0,711 м;
околиця – частина головного убору у вигляді обідка, що облягає голову;
чверть – четверта частина;
позументи – гаптована сріблом або сухозліткою тасьма для оздоблення одягу;
оксамитна – зроблена з тканини із густим коротким ворсом із натурального шовку;
ладунка – патронташ;
перев'язь – перекинута через плече стрічка, ремінь і т. ін., що є деталлю вбрання.
2. Знайти слова у переносному значенні, пояснити їх стилістичну роль: *Знизу в нього жупан з найдорожчого червоного сукна, горить, як вогонь, просто очі сліпить..., а шабля при боці вся в золоті – так і сяє.*
3. Проаналізувати за частинами мови речення: *От який був у них одяг!*
4. Пояснити орфограми у словах:
довгими-предовгими, сап'янові, приїжджали, знизу, найдорожчого, дивишся, не торкається.
5. Опишіть ту частину вбрання запорожців, яка вам найбільше сподобалася, запам'яталася.

Завдання

Зробити усний вибірковий переказ.

Хто найкращий майстер на Землі

Це було дуже давно. В одному селі на Україні дівчата й жінки вирішили показати свою майстерність. Домовилися, що в неділю всі прийдуть на сільський майдан, і кожна принесе найкраще, що вона зробила своїми руками: вишитий рушник, полотно, скатерку, одяг.

У призначений день усі дівчата й жінки прийшли на майдан. Принесли безліч дивовижних речей. У стариків і бабусь, яким громада доручила назвати найкращих майстринь, очі розбігалися: так багато було талановитих жінок і дівчат. Дружини і дочки багатіїв принесли вишиті золотом і сріблом шовкові покривала, тонкі мережані занавіски, на яких були вив'язані дивні птахи.

Але переможцем стала дружина бідняка Марина. Вона не принесла ні вишитого рушника, ні мережива, хоч все це вміла чудово робити. Вона привела п'ятирічного сина Петруся. А Петрусь приніс жайворонка, якого сам вирівав з дерева. Приклав Петрусь жайворонка до губів – заспівала, защебетала пташка, як жива. Всі стояли на майдані не поворухнувшись, усіх зачарувала пісня, і раптом у блакитному небі заспівав справжній, живий жайворонок, якого привабив спів на землі.

“Хто творить розумну і добру людину, - найкращий майстер”, - таке було рішення стариків. *(За В. Сухомлинським.)* (177 слів.)

Завдання

Написати детальний творчий переказ. Ввести в текст свої власні роздуми з приводу визначення найкращого майстра.

Розвиток перукарської справи

Увагу до волосся люди виявляли з давніх часів. Зображення людини, які дійшли до нас, свідчать про те, що наші предки копіювали в зачісках звірів, птахів, рослини. Чоловічі зачіски відрізнялися від жіночих незвичайною формою і складністю, вони потребували особливої майстерності і забирали багато часу. Жіночі, навпаки, були набагато простіші й скромніші.

Якось під час полювання в юної фаворитки короля Людовика ХІУ мадемуазель Анжеліки де Фонтанж розпатлалася зачіска. Винахідлива красуня відірвала мереживний манжет, швиденько підв'язала ним розпущені кучері і закріпила їх угорі. На другий день усі придворні дами з'явилися до палацу з кучерями “вище від голови”. Ця зачіска, названа “фонтанж”, складалася із завитого волосся, дротяного каркасу, мереживних стрічок і помади.

Для коронації Людовика ХІУ було виготовлено перуку з білих довгих кучерів, що нагадували гриву коня. Відтоді серед чоловіків стали популярними перуки із зачісками “під пуделя” і “під лева”.

Свого апогею перукарське мистецтво досягає у 18 столітті у Франції. В моді з'явилися білі напудрені перуки. Цікаво, що “надихали” на створення нових

зачісок громадські і політичні події. Так, з нагоди побудови і спускання на воду фрегата “Прекрасний Поль” було створено зачіску “Фрегат”. Пишно зачесане волосся збивали і робили схожим на морські вируючі хвилі, верх зачіски прикрашала блискуча модель фрегата із дорогоцінного металу і каменів.

Було модно прикрашати зачіски живими квітами. Маркіза Помпадур ввела в моду чарівні віночки із дрібненьких фарфорових троянд.

Порівняно з 17 століттям змінився силует і форма чоловічих зачісок. Пишні “під пуделя” і “під лева” відступили перед маленькими білими перуками з боковими буклями і хвостиком або тоненькою кіскою на потилиці.

Науково-технічний прогрес вплинув і на перукарське мистецтво. У Франції наприкінці 19 століття було винайдено метод “гарячої” укладки волосся. Ім’ям винахідника Моріса Марселя було названо щипці для такої зачіски. Пізніше було знайдено спосіб хімічної завивки, яка одержала визнання в усьому світі у другій половині XX століття.

Нині зачіски стали цікавими і оригінальними не лише за формою, а й за кольором. (з газети “Освіта України”) (263 слова)

Завдання:

Напишіть докладний переказ тексту. Висловіть свої міркування щодо розвитку перукарської справи, яку ви вивчаєте.

Історія фарбування волосся

Волосся фарбували ще у Стародавньому Єгипті. З часів Римської імперії до нас дійшло немало рецептів, з яких відомо, що для фарбування волосся в коричневий колір застосовувався препарат з горіхової шкаралупи. Виготовлялися препарати з трав, айви та золи, якими змочували волосся, піддаючи його потім впливові сонячного проміння. Цілими годинами треба було сидіти під пекучим промінням сонця, причому для захисту обличчя носили так звані “солана-капелюхи” з великими крисами, але без донечка. В результаті волосся справді світлішало. Всі ці процедури стали виконувати римлянки відтоді, як у Давньому Римі з’явилися германські біляві рабині. Їхнє волосся викликало заздрість у римлянок. Це привело до спроби штучного освітлення, тобто блондування. Для освітлення волосся наші предки користувалися рецептом, до складу якого входили: вапно, кіновар, тальк, букова зола. Всі ці компоненти змішували в одну масу, якою покривали волосся.

У Франції в 60-х роках 19 століття ввійшло в моду освітлення волосся, для чого використовувався перекис водню. Цей спосіб уперше був застосований придворним перукарем Гуго при дворі імператриці Євгенії. Тільки в минулому столітті після дослідження фізіології волосини стали розглядати процес фарбування волосся з наукової позиції.

Природне забарвлення волосся вельми різноманітне, волосся буває дуже чорне і зовсім біле. Між цими двома крайніми кольорами волосся існує багато

різних “проміжних” кольорів та відтінків. Основними кольорами, їх складовими є жовтий, червоний і синій.

Майстер повинен уміти, змішуючи різні фарби в певній пропорції, отримувати необхідні кольори та відтінки. Звичайно розрізняють такі основні кольори волосся: чорний, темний шатен, шатен, темний блондин, блондин, світлий блондин. Але це далеко не повний перелік природних кольорів волосся, а тим більше всіляких відтінків, штучно отриманих при фарбуванні.

(з кн. “Історія перукарської справи”) (280 слів)

Питання для бесіди:

До якого стилю належить текст?

Чому римлянки в давні часи освітлювали волосся?

Які способи фарбування волосся відомі вам?

Як ви гадаєте, чому так багато уваги приділяє людина своєму зовнішньому вигляду?

Завдання:

Написати докладний переказ. Доповнити своїми міркуваннями про нові технології фарбування волосся.

Квіти для зачіски

Перед тим, як використовувати квіти у зачісках, необхідно дізнатися про символіку квітів.

В Давній Греції та Римі **троянда** вважалась емблемою весни, краси, кохання, а також веселощів, розкошів. Вінками з троянд прикрашали голови на банкетах, троянди кидали під ноги переможцям.

Біла лілія в давнину вважалась символом чистоти, сподівань. Її можна було зустріти на монетах на знак очікування всіляких благ від імператора.

В часи Великої французької революції букетики **червоних гвоздик** дівчата дарували хлопцям, які йшли на війну, щоб швидше поверталися з перемогою. Солдати Наполеона зберігали при собі такі букети, вважаючи їх талісманами від ворожих куль.

Хризантему з давніх часів культивують в Японії, де вона символізує сонце. Зображення хризантеми було розміщено на японському національному прапорі, на монетах і на японському ордені, який носить назву ордена Хризантеми.

Не можна забувати і про **символіку кольору**. Кольорові асоціації суб’єктивні, пов’язані з національними традиціями, природними умовами і тому можуть дуже відрізнятись в різних країнах. Так, білі та червоні гвоздики в деяких європейських країнах стали символом трагедії війни, їх приносять на могили героїв війни; чорний – колір трауру. В Японії траурним вважається білий колір. (з кн. “Історія перукарської справи”) (189 слів)

Питання для бесіди:

До якого стилю належить прочитаний текст?
Які квіти ростуть у нашій місцевості?
Чи знаєте ви про символіку квітів нашої місцевості?
Чому на символіку квітів звертають велику увагу?

Завдання: Написати докладний переказ

Цілющі метали, овочі та фрукти

Останнім часом лікарі дедалі частіше звертаються до металолікування, особливо до мідетерапії.

Корисна дія міді була відома ще в глибоку давнину. Наприклад, лікар і філософ Емпедокл мав звичку ходити в мідних сандалях. Аристотель засинав з мідною кулькою в руках.

У Сирії та Єгипті до цього часу існує звичай одягати на руки й на ноги новонародженого мідні браслети. Вони, як вважають місцеві медики, убезпечують малюка від рахіту й епілепсії. Було помічено, що під час холерних епідемій люди, які працювали в мідеплавильних майстернях, не страждали від страшного захворювання.

Тисячу років тому видатний медик Авіценна заповідав своїм учням: “Три знаряддя є у лікаря – слово, рослина, ніж”. Можна сказати, що немає рослини, яка не була б лікарською.

Візьмемо таку буденну культуру, як картопля. Мало хто знає, що споживання варених бульб сприяє лікуванню виразки шлунку, знижує артеріальний тиск. Поряд з ромашкою відвар картоплі використовують і як протизапальний засіб.

Капуста... Ця городня культура багата на вітаміни. На плантаціях білокачанної дихається вільно і легко, тому що капуста виділяє фітонциди, особливі речовини, що вбивають мікроби.

А що вже говорити про цибулю і часник! Це чи не найкращі “лікарі” домашнього городу.

Чудовими зцілителями є і плоди саду – агрус, суниця. Абрикоси посилюють зір. Виноград, вишні, сливи зміцнюють організм, славляться як протизапальні засоби.

Багатий букет цілющих властивостей мають яблука та кавуни. Ними лікують гіпертонію, захворювання кровоносної системи. (*3 кн. “Відкриття. Пошуки. Знахідки”.*) (203 слова)

Питання для бесіди

1. До якого стилю належить текст?
2. Які цілющі властивості міді були відомі в давнину?
3. Яку заповідь залишив своїм учням видатний лікар Авіценна? Як ви розумієте її?
4. Що ви знаєте про лікувальні властивості овочів?

5. Які корисні властивості мають фрукти?
6. Чи використовують ваші батьки, ви самі овочі та фрукти з лікувальною метою?

Попередні вправи:

1. Дібрати до родових понять видові і навпаки (ті, що зустрічаються в тексті), записати їх на дошці.

Лікувальні овочі: картопля, капуста, цибуля, часник

Агрus, суниця, вишні, яблука – цілющі ягоди та фрукти

2. Пояснити значення слів:

фітонциди – речовини, що здатні вбивати бактерії;

гіпертонія – підвищення кров'яного тиску, здебільшого в артеріях, що настає внаслідок деяких захворювань;

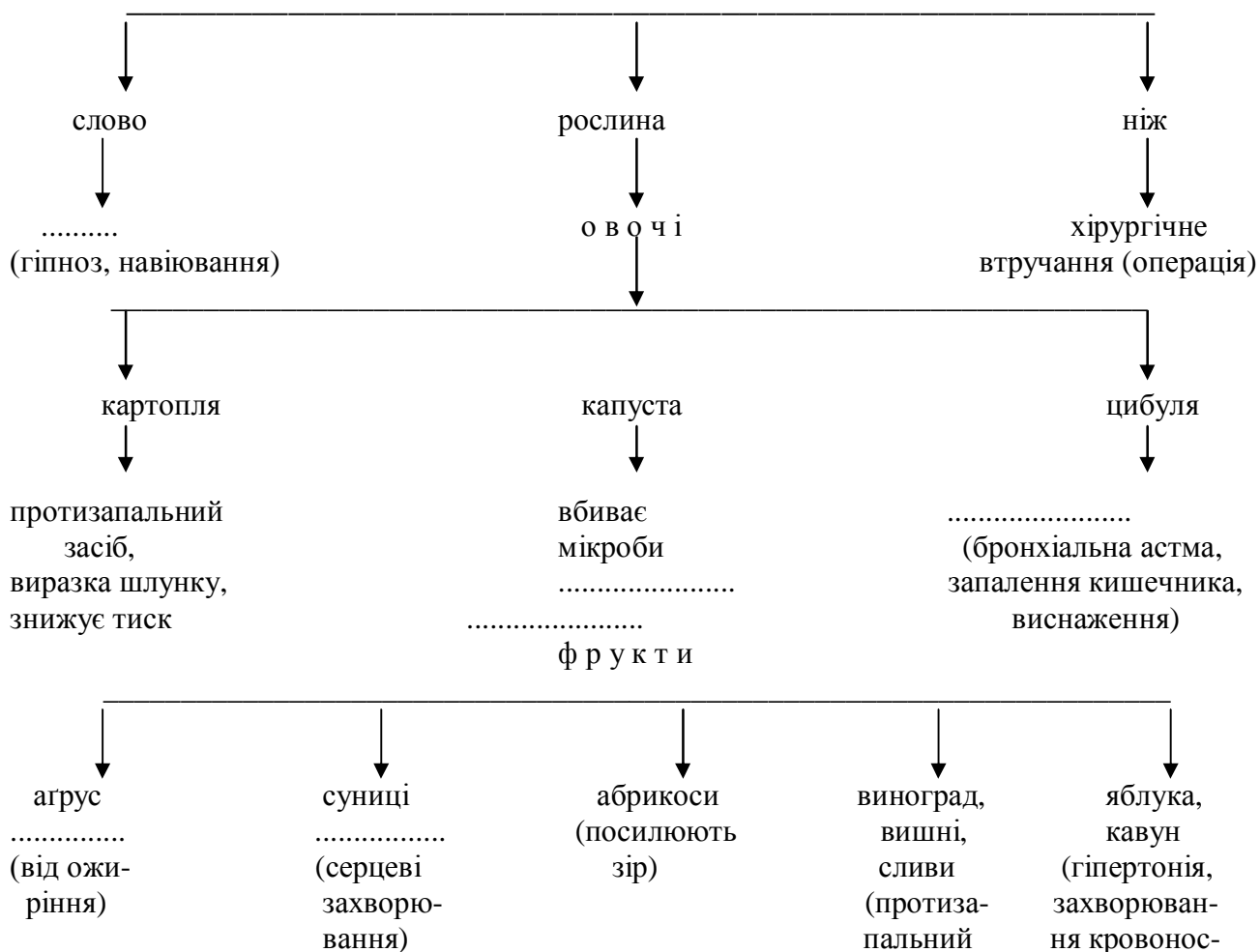
епілепсія – хронічна нервова хвороба;

епідемія – масове поширення якої-небудь інфекційної хвороби.

3. Записати на дошці слова: *металолікування, мідетерапія, Емпедокл, Аристотель, Авіценна.*

4. Колективно скласти опорний конспект вибіркового творчого переказу на тему “Цілющі овочі та фрукти”.

**Опорний конспект
Авіценна**

Завдання

Зробити усний вибірковий творчий переказ. Увести в текст розповідь про лікувальні властивості відомих учням рослин.

Культура харчування

Культура харчування – невід’ємна частина загальної культури кожної людини. Раціональне, або правильне харчування, вважають основою людського здоров’я, високої працездатності, бадьорості, довголіття. Що ж вона являє собою? Наука про харчування відповідає на це питання. Людина має одержувати харчових речовин стільки, щоб можна було компенсувати витрату енергії. Харчування має бути різноманітним. Необхідний також правильний режим харчування.

Науково-технічний прогрес вніс зміни в спосіб життя людини. З одного боку – знизилась її добові енерговитрати, з другого – збільшились споживання висококалорійних продуктів. З’явилася ціла група захворювань, що їх називають хворобами цивілізації. Це насамперед ожиріння, інфаркт міокарда, гіпертонія.

Навіть незначне переїдання здатне непомітно призвести до ожиріння. Отож, кожному з нас необхідно виховувати в собі почуття міри в споживанні. Корисно виробляти звичку встати з-за столу, не наївшись досхочу. Тривале переїдання викликає багато тяжких недуг: атеросклероз, діабет, подагру. Отже, здоров’я і ожиріння – несумісні.

Здоровій людині рекомендується їсти 3-4 рази на день з перервами в 4-5 годин. Найкращим є чотириразове харчування. Дворазове харчування неприпустиме. Не можна також іти на навчання, роботу, не поснідавши. Не варто їсти, коли прийдеться, часто жувати щось між сніданком та обідом, обідом та вечерею. При будь-якому режимі праці неприпустиме споживання “на ходу”. Старанно пережована їжа засвоюється краще, ніж з’їдена наспіх.

Велику увагу слід приділяти тому, щоб харчування було повноцінним, якісним. Дуже корисно вживати овочі та фрукти. Їхня клітковина сприяє виробленню травних соків, регулює діяльність кишечника, виводить з організму зайвий холестерин.

Харчовий раціон людини має відповідати усім гігієнічним вимогам і бути багатим на різні джерела вітамінів. Це головна умова забезпечення здоров’я.

(З журналу) (247 слів.)

Завдання

Зробити стислий усний переказ.

Мамин хліб

Ледь-ледь збиралося на досвіт. І мати, вмившись, зодягали чисту сорочку, підв'язувалися чарунковим, вишитим у хрестики фартухом...

Невдовзі досвіткове помешкання освітлювалося живими зайчиками – нараз спалахували сухі дрівця, потріскуючи голосними пострілами, і коли полум'я лизало своїм язиком челюсті, піч гоготіла. Доки варилося снідання, мати місила тісто. Було то вельми цікаве видовисько.

Неньчині обіруччя раз по раз занурювалися в діжу, од чого ослінчик аж двигтів. Тісто вимішувалося, крутішало, коли ж, нарешті, воно ставало в'язким, як гума, і вже важко було працювати руками, мати припиняли роботу...

Поснідавши, батько йшов на роботу, а я, підсукавши колоші, біг на кінець городу, щоб наламати широких капустяних листків. За цей час в оселі вже стояв паркий дух. На ліжкові, засланому простирадлом, а поверх іще й рушником, пузатилося кілька кругленьких паляничок. Мати були вся в роботі – легкими помахами рук вони вигвалтовували опецьок тіста, вмокали у воді руки, щоб воно не прилипало, й перекидаючи з однієї долоні в другу, формували круглу, наче сонце, хлібину. Злегка поплескавши голівку, ненька клали паляницю на рушник. Робили вони це так вправно, що я навіть не встигав вволю надивитися.

Доки мати викачували останню, найменшу, що призначалася мені, паляничку, я біг за лопатою і, внісши, приставляв її до припечі. Розіславши капустяний листок поверх ясеневого язика лопати, вони змащували його олією або притрушували борошном й усаджували хлібину. Біле тіло паляниці нараз обдувало гарячим духом печі. Нагнічені челюсті покліпували, наче в безмісячну ніч зорі, іскорками розжареної сажі здригався жар. Зробивши виделкою зверху кілька проштиркнів, мати метко шугнули лопату з хлібиною в гарячу утробу печі...

А й справді, думаю собі, одне тільки – напекти паляниць, то стільки треба вкласти того вміння й труда, а обробити ниву, висіяти та виходити зерно, уберегти його від негоди – усе це тяжка людська праця... *(За В. Скуратівським.)* (280 слів.)

Питання для бесіди

1. До якого типу мовлення належить текст? Дати заголовок.
2. З яким почуттям і чому описує Василь Скуратівський процес випікання хліба?
3. Чому мати зодягала в цей день чисту сорочку, вишитий фартух?
4. Чому, говорячи про роботу матері, письменник вживає дієслова третьої особи множини (викачували, змащували)?
5. Як, на вашу думку, це був простий і легкий процес праці? Чи доводилося вам бачити випікання хліба, самому робити це?
6. Чи сподобався вам опис? Якщо так, то чому?

Попередні вправи

1. Пояснити значення слів, використавши подані тлумачення:
карунковий – вигаптуваний тасьмою;

вигвалтовували – виводили із стану спокою;

обіруччя – обидві руки;

опецьок тіста – товстий, незграбний на вигляд шматок тіста;

нагнічені – надавлені, натиснені чим-небудь (у даному тексті – розжарені повітрям);

метко – швидко, вправно;

проштуркнів – проколів.

2. Які художні засоби використовує письменник для образного змалювання процесу праці? Зразком можуть бути **епітети** – живими (зайчиками), паркий (дух), легким (помахом руки), біле (тіло), нагнічені (челюсті); **метафори** – *збиралося на досвіт, потріскуючи пострілами, ніч гоготіла, полум'я лизало, ослінчик двигтів, язика лопати, челюсті покліпували, здригався жар, утробу печі*; **порівняння** – *в'язким, як гума; круглу, наче сонце, хлібину; покліпували, наче в безмісячну ніч зорі*.

Чи можна вважати епітетами слова *сухі, широкі* у словосполученнях *сухі дрівцята, широкі листки*?

3. Пояснити орфограми у словах: *ледь-ледь, невдовзі, раз по раз, вволю, усаджували, нараз, зверху, негоди*?

4. З'ясувати пунктограми у реченнях:

Тісто вимішувалося, крутішало, коли ж, нарешті, воно ставало в'язким, як гума, і вже важко було працювати руками, мати припиняли роботу... Доки мати викачували останню, найменшу, що призначалася мені, паляничку, я біг за лопатою і, внісши, приставляв її до припечі.

5. Повторити розділові знаки у реченнях із дієприслівниковим зворотом.

6. Пояснити, чому, як правило, автор використовує в описі складні речення, однорідні члени, звороти.

Орієнтований конспект

1. Сьогодні – свято.
2. Цікаве видовисько.
3. Народження сонцесяйних паляниць.
4. Випікання хліба.
5. Хліб – це уміння і нелегкий труд.

Завдання

Написати детальний переказ.

Великдень

Нарешті прийшов Великдень – найвеличніше свято року, з яким пов'язано багато народних звичаїв. Вважали, що у цей день треба вітатися навіть із ворогом. Як тільки розпочинали дзвонити до заутрені, то з усіх кінців села люди йшли до церкви. По закінченні літургії коло церкви святилися паски, сир, яйця, поросята, сало, ковбаси.

Обряд розговіння у кожній місцевості різний. Найпоширеніший такий. Уся сім'я ставала перед образами і молилась. Господар брав у руки миску із свяченим і тричі обходив стіл. За тим повертався до святих образів і розрізав на тарелі кілька свячених яєць, після чого підносив кожному шматок яйця, примовляючи: “Дай Боже ще й на той рік дочекатися світлого празника Воскресіння Христового в щасті і здоров'ї!” Спочатку їли паску, яйця, шинку, потім порося і все інше. Звичайно, при цьому випивали чарку-другу горілки чи інших напоїв, але упиватися під час розговіння було не можна, “бо Бог покарає, будеш ходити цілий рік, як у півсні”.

Їжа, що освячувалась у церкві, набувала магічного значення. Так, сіль вживали від пристриту й болю в животі, пшоно берегли для курчат, що вилупляться, а разом із маком обсипали ним хату від домовика.

Після розговіння дорослі й малі виходили на вулиці на великодні забави. Напередодні, у суботу, встановлювали гойдалки, які ставали центром розваги всього села. Тут же грали крашанками в “навбитки”, “котка”, “кидка” та у “відгадалки”.

На Пасху дівчата ходили на гаївки. Водили хороводи, співали.

У великодній понеділок – Волочильний – селяни ходили один до одного христосуватися і обмінюватися писанками. Діти провідували хрещених та рідних, приносили їм у подарунок паску і кілька крашанок. Так вони привчалися до зичливості, доброти, щирості й любові. (за *Р. Кобальчинською*) (258 слів)

Завдання:

Напишіть докладний переказ тексту.

Доповніть переказ своїми враженнями від святкування Великодня у вашій місцевості.

Калинові пломінці

По лозняку та вільшанику, що за городом, неначе багаття палахкотить. То від червоних кетягів на калинових куцах. Ламати їх саме впору. Бо ягоди вже прихопив морозець, а від того вони солодшають.

Принесуть діти калину додому, бабуся пов'яже її в пучки і повісить на горищі.

- Кращих ліків, ніж калина та малина, годі й шукати, - каже бабуся.

Як хто простудиться, бува, вона хутенько заварює чай з калиною – з ягодами, листям і гілками. Посьорбаєш того чаю – і простуду ніби рукою знімає. А ще бабуся смачний кисіль з калиною варить, пиріжки пече. А коли ставить другі вікна на зиму, то у міжвіконня кладе калинові пучечки. Взимку лютує надворі мороз, намагається і до хати прошмигнути, розмальовує шибки. А калина палахкотить весело: не здолаєш, морозе!

Тетянка складає наламану калину на пожухлій траві, а Тарасик вигойдується мало не на вершечку розлогого куца.

- Досить уже! – гукає Тетянка братикові.

- Бо й не донесемо.

Тарасик шугає на землю.

- Калині не шкодить, коли її ламають. Навесні вона молоді пагони викидає і стає ще пишнішою. Та оті найбільші кетяги лишимо для снігурів. Прилетять вони взимку сюди і поласують ягодами.

Тарасика й Тетянку майже не видно за обере мочками калини. Здається, ніби два пломінці відірвалися від калинового багаття і пливуть почорнілим осіннім городом до хати. (**В. Чухліб**) (201 слово)

Питання для бесіди

1. Яка основна думка тексту?
2. Чи можна стверджувати, що цей текст - розповідь?
3. Чи є в тексті елементи опису предметів, зовнішності, дій героїв? Яка роль цих описів?
4. До якого стилю належить текст? Доведіть правильність вашої думки.
5. Із чим автор Василь Чухліб порівнює куцц калини і чому?
6. Які лікувальні властивості має калина?
7. Чи використовується рослина для прикрашення осель, на святах?
8. Чи люблять Тарасик і Тетянка працю, природу?

Попередні вправи

1. Пояснити значення образних засобів, окремих висловів: *ягоди прихопив морозець, годі й шукати, ніби рукою знімає, калина палахкотить, шугає на землю.*
2. Колективно з'ясувати пунктуацію у реченнях:
- Кращих ліків, ніж калина та малина, годі й шукати, - каже бабуся.
Як хто простудиться, бува, вона хутенько заварює чай з калиною – з ягодами, листям і гілками.

А калина палахкотить весело: не здолаєш, морозе!

3.Зробити морфемний аналіз слів: *оберемочками, вершечку*.

4.Проаналізувати за частинами мови речення: *Прилетять вони взимку сюди і поласують ягодами*. Визначити, до якої дієвідміни і чому належать дієслова *прилетять, поласують*.

5.Самостійно скласти план.

Орієнтовний план

1. Калинове багаття.
2. Найкращі ліки.
3. Чудова окраса для оселі.
4. Діти заготовляють калину.

Завдання

Зробити детальний письмовий переказ.

Дай, Боже, здоров'я корові!

Не було то в звичаю Матвіїхи варити молочну кашу в будній день. Але нині вона сама чула в своїй душі якесь свято... Так довгий час не було в них корови, так довгий час діти не виділи ложки молока, а нині той пожаданий гість обдарував їх цілим скипцем поживного нектару. Чи ж не можна нині зробити виїмки? Так! Вона не дала собі два рази говорити, розіклала в печі вогонь і стала варити кашу. Діти стояли коло припічка і пильно гляділи в огонь. Мати спостерігла їхню цікавість і пацнула одного ложкою по руці та закричала на них: Чого стоїте коло припічка, як той гріх при душі? Не можете вичекати хвили?

Діти послушали: посідали рядочком на лавці під печею і чекали.

Огонь тріщав, каша зачинала кипіти, а Матвій лежав на постелі й ні о чім не думав. Він страждав...

Нарешті прийшов кінець і страждання. Матвіїха поставила на столі миску й налила до неї каші. Діти кинулися до ложок, і кожне брало свою, посідали за стіл і чекали батька. Але батько не йшов до вечері, бо йому конче хотілось, щоби жінка кликнула на нього, що вечеря вже на столі.

Матвіїха вистудила в маленькій мисочці кашу для наймолодшої дитини і посадила її з ложкою в руці на долівці. Дитина їла...

Аж тепер прийшла черга на всіх. Матвіїха взяла ложку для себе і для чоловіка і сіла коло стола.

- Ану, старий! Вставай до вечері! – крикнула вона на чоловіка.

- Га? Що? Вже? – говорив Матвій мовби спросоння, піднімаючись повагом з постелі.

Він мав вигляд рівнодушний. Його неголене лице так і говорило: “Ет, що мені молочна каша? Чи то я дитина?” Тільки це дивно: чому він на перший

поклик жінки зараз встав з постелі? Таж звичайно жінка його сіпала, щоб добудитись до вечері. Чому він зробив на собі три рази великий хрест і в пояс поклонився перед кашею, - коли він любив з привички лише махнути рукою кілька разів по грудях? Діти цього не завважили, але жінка помітила, осміхнулась і подумала: “Дивуйся ж тут дітям, коли старий, як дитина, аж трясеться за молочною кашею...”

Стали їсти кашу. Матвій з’їв ложку, другу – смакує...

- Добра каша! – каже. – Вже давно таку їв.

- Добра каша! – жебонять весело діти, їдять.

Шість рук бігає до миски, то з миски, і шість тіней гойдається на стіні.

З’їли все, що було в мисці.

- Ну, нагодувала ж ти нас нині, стара! Дай же, Боже, здоровля корові за те, що дала молока!

Матвіїха була дуже рада з того, що нагодувала всіх досита, але більшу часть тої заслуги вона приписувала не собі, а корові. А корова лежала собі в хліві та спокійно ремигала...(за *Т. Бордуляком*) (358 слів)

Завдання: напишіть докладний переказ; пригадайте інші твори про трагедію селянського життя.